

Πρωτόκολλο Πρόληψης Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού (Ε.ΒΙ.Ε.)

Η Ενδοσχολική Βία και ο Εκφοβισμός συνιστά «ένα πολυδιάστατο φαινόμενο τόσο ως προς τα αίτια και τις συνέπειές του όσο και ως προς τον τρόπο πρόληψης και αντιμετώπισής του. Οι νομικές, παιδαγωγικές, ψυχολογικές και κοινωνικές τους διαστάσεις καθιστούν αναγκαία τη δράση σε επίπεδο πρόληψης και παρέμβασης που να περιλαμβάνει διεπιστημονικές συνέργειες και διαθεσμικές δικτυώσεις» (Αντωνίου και συν., 2024· Αρτινοπούλου και συν., 2023).

Παρεμβάσεις Πρόληψης Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού (Ε.ΒΙ.Ε)

Το σχολείο οφείλει να υιοθετεί συγκεκριμένη πολιτική πρόληψης και διαχείρισης της Ε.ΒΙ.Ε., η οποία εφαρμόζεται από όλη την εκπαιδευτική κοινότητα, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των διαστάσεων και παραμέτρων της σχολικής λειτουργίας. Η πολιτική αυτή θα πρέπει να οδηγεί όχι μόνο στην αντιμετώπιση του προβλήματος, αλλά και στην πολύπλευρη βελτίωση της σχολικής ζωής και της αποστολής του σχολείου (Jimerson et al., 2012· Rigby, 2012).

Οι παρεμβάσεις για την πρόληψη φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε. περιλαμβάνουν (Αντωνίου και συν., 2024):

α) Καταγραφή, κατηγοριοποίηση και ανάλυση περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε. που έχουν ήδη εμφανιστεί ή πιθανολογείται ότι θα συμβούν.

β) Πολιτική του σχολείου για την πρόληψη και τη διαχείριση Ε.ΒΙ.Ε. - Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας Σχολείου που, κατ' ελάχιστον, θα περιλαμβάνει όλους τους κανόνες συμπεριφοράς που είναι αποδεκτοί στο σχολείο και που θα τονίζει ποιες συμπεριφορές δεν είναι επιτρεπτές, καθώς και τις συνέπειες που θα επιφέρει η άσκηση Ε.ΒΙ.Ε. Ο κώδικας αυτός θα γνωστοποιηθεί σε εκπαιδευτικούς, γονείς/κηδεμόνες, μαθητές/τριες και θα ζητηθεί η κοινή δέσμευση όλων των μελών της σχολικής κοινότητας για την πρόληψη, αντιμετώπιση και καταπολέμηση περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε.

γ) Ορισμός αποδεκτών αναφορών για περιστατικά Ε.ΒΙ.Ε. που εκδηλώνονται στο πλαίσιο της σχολικής μονάδας, συμπεριλαμβανομένης της περίπτωσης διαδικτυακής Ε.ΒΙ.Ε., για την άμεση αντιμετώπισή τους.

δ) Δράσεις ευαισθητοποίησης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών καθώς και των γονέων/κηδεμόνων σε θέματα διαχείρισης και συνεπειών των φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε. (Αντωνίου, 2023). Συγκεκριμένα:

δ1) Υλοποίηση προγραμμάτων που εστιάζουν, κατά την εκπαίδευση, και σύμφωνα με τις προβλέψεις του ισχύοντος νομικού πλαισίου, σε:

- έννοιες,
- μορφές Ε.ΒΙ.Ε.,
- τρόπους αντιμετώπισης,
- πρώιμα σημάδια πριν την εμφάνιση των φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε.,
- τρόπους πρόληψης,
- τρόπους παρέμβασης,
- τρόπους αποκατάστασης.

δ2) Υλοποίηση προγραμμάτων ενημέρωσης και προαγωγής ψυχικής υγείας (καλλιέργεια ενσυναίσθησης, ενδυνάμωση της ψυχικής ανθεκτικότητας κ.λπ.) που βοηθούν στην εμπέδωση ενός θετικού σχολικού κλίματος (Antoniou & Cooper, 2023· Αντωνίου, 2014).

ε) Ενεργή συμμετοχή και συνεργασία όλων των μελών της σχολικής κοινότητας (εκπαιδευτικοί, γονείς/κηδεμόνες, μαθητές/τριες, λοιπό προσωπικό) στην υλοποίηση της πολιτικής του σχολείου με καθορισμό συγκεκριμένων δράσεων και καθηκόντων ανά ομάδα εμπλεκομένων (ή και ανά εμπλεκόμενο/η). Η ανάπτυξη ενός διαύλου επικοινωνίας με τους γονείς/κηδεμόνες για την πρόοδο των παιδιών τους, αλλά και για τον τρόπο συμπεριφοράς τους μέσα στη σχολική ζωή θα διευκολύνει τη διαχείριση δύσκολων περιστατικών και θα συντελέσει στη δημιουργία δεσμών μεταξύ σχολείου και οικογένειας προς όφελος των μαθητών/τριών. Επίσης, η υλοποίηση δράσεων ευαισθητοποίησης και επιμόρφωσης, καθώς και η διοργάνωση σχολικών εκδηλώσεων με τη συμμετοχή γονέων/κηδεμόνων ισχυροποιεί την καλή συνεργασία και δημιουργεί μεγαλύτερο αίσθημα ασφάλειας στους/τις μαθητές/τριες που αντιλαμβάνονται ότι οι γονείς/κηδεμόνες έχουν ενεργό ρόλο στις διάφορες δράσεις και διαδικασίες (Γάκης και συν., 2016).

Η περαιτέρω εξειδίκευση της πολιτικής πρόληψης, αξιολόγησης και παρέμβασης για περιστατικά Ε.ΒΙ.Ε. οδηγεί σε τέσσερα επίπεδα λήψης μέτρων¹ σε:

- 1. Επίπεδο Σχολείου**
- 2. Επίπεδο Εκπαιδευτικού**
- 3. Επίπεδο Μαθητή/Μαθήτριας**
- 4. Επίπεδο Γονέων/Κηδεμόνων**

1. Μέτρα πρόληψης Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού σε επίπεδο Σχολείου

Η λήψη μέτρων πρόληψης φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε., σε επίπεδο Σχολείου, αναπτύσσεται στους ακόλουθους άξονες:

i. Εκτίμηση κινδύνου Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού

Η εκτίμηση του κινδύνου Ε.ΒΙ.Ε. είναι μια σημαντική διαδικασία που έχει ως στόχο τον προσδιορισμό των πιθανών κινδύνων και τη λήψη μέτρων πρόληψης και διαχείρισης. Για τον προσδιορισμό του βαθμού επικινδυνότητας λαμβάνονται υπόψη οι ακόλουθες παράμετροι:

- Κλίμα Σχολείου/Τάξης.
- Παρατήρηση και αξιολόγηση των συμπεριφορών των μαθητών/τριών για ενδείξεις φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε.
- Συλλογή, ανάλυση δεδομένων και μαρτυριών περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε.

ii. Σχέδιο Δράσης πρόληψης φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού

Σε επίπεδο σχολικής μονάδας, ο/η διευθυντής/τρια, ο/η υποδιευθυντής/τρια, ο/η δεύτερος/η εκπαιδευτικός αποδέκτης αναφορών, καθώς και τα μέλη του Συλλόγου Διδασκόντων αναπτύσσουν

¹ Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο (ΠΑ.ΒΙ.Σ.) (2024). *Πρόληψη και διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού*. Λευκωσία: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. Ανακτήθηκε από <https://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/γpp11441c>

Σχέδιο Δράσης, προσαρμοσμένο στις όποιες ιδιαιτερότητες (π.χ. δυναμικό, περιοχή, ιστορικό περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε. κ.ά.) του σχολείου τους, το οποίο ενδεικτικά θα περιλαμβάνει:

- Μια σειρά σκοπών, στόχων, καθώς και επιδιωκόμενων αποτελεσμάτων.
- Μια σειρά διαδικασιών και προγραμμάτων.
- Οργάνωση με σαφή καθορισμό ρόλων και καθηκόντων κάθε εμπλεκόμενου ατόμου ή φορέα (αποδέκτες αναφορών, διακριτοί ρόλοι, συγκεκριμένες αρμοδιότητες για εκπαιδευτικούς, γονείς/κηδεμόνες, μαθητές/τριες, λοιπό προσωπικό, συνεργαζόμενους φορείς κ.λπ.).
- Αξιοποίηση καλών πρακτικών άλλων σχολικών μονάδων και φορέων.
- Χρονοδιάγραμμα εφαρμογής.
- Συντονισμό, εποπτεία και αξιολόγηση του Σχεδίου Δράσης και των παρεμβάσεων.

Τόσο η πολιτική όσο και το Σχέδιο Δράσης του σχολείου γνωστοποιούνται σε όλα τα μέλη της εκπαιδευτικής και μαθητικής κοινότητας καθώς και σε όλους τους γονείς/κηδεμόνες, για να υπάρξει διαφάνεια στις ενέργειες που πραγματοποιούνται και να δημιουργείται κλίμα εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας μεταξύ των εμπλεκόμενων. Ιδιαίτερη σημασία σε ένα Σχέδιο Δράσης έχουν τα ακόλουθα (Αντωνίου & Θεοδωρίτση, 2019):

• *Εντοπισμός χώρων υψηλού κινδύνου και δημιουργία σχεδίου επαγρύπνησης.*

Προσδιορίζονται τα απόμερα μέρη στον χώρο μιας σχολικής μονάδας και αποθαρρύνεται η συγκέντρωση των μαθητών/τριών σε αυτά. Επίσης, υπάρχει επαρκής επιτήρηση όλων των χώρων για την άμεση παρέμβαση και την αποκλιμάκωση των περιστατικών, καθώς και την ενίσχυση των κλιμακίων των εκπαιδευτικών κατά την επιτήρηση στα διαλείμματα και κατά την προσέλευση – αποχώρηση στον σχολικό χώρο (Γάκης & Αντωνίου, 2018).

• *Οργάνωση παιχνιδιών κατά τη διάρκεια του διαλείμματος.*

Για την αποφυγή συγκρούσεων στον χώρο του σχολείου και την ενδυνάμωση του σχολικού κλίματος, είναι χρήσιμη ως προληπτικό μέτρο, η οργάνωση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων/παιχνιδιών με τη συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων μαθητών/τριών προκειμένου να ενισχυθεί το αίσθημα της συλλογικότητας, της ισότητας και της συμμετοχής όλων χωρίς διακρίσεις. Ενδεικτικά, αναφέρονται τα επιτραπέζια παιχνίδια, τα αθλητικά ομαδικά αθλήματα κ.λπ. (Kamrpoli et al., 2017).

iii. Κλίμα του Σχολείου.

Εκτός από τον σχεδιασμό παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση των φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε., κρίνεται ως ζωτικής σημασίας η ανάπτυξη ενός θετικού κλίματος στο σχολείο, προκειμένου να καλλιεργηθεί στους/τις μαθητές/τριες το αίσθημα «του ανήκειν» μέσα στο σχολικό περιβάλλον, συνθήκη που αναμένεται να περιορίσει σημαντικά την ανάπτυξη οποιασδήποτε μορφής βίας, ενώ θα ισχυροποιήσει τον σεβασμό και την αποδοχή προς τον άλλο, εφόσον όλοι/ες θα προσπαθούν για κοινούς σκοπούς (Αντωνίου, 2024· Πετρόπουλος & Παπαστυλιανού, 2001· Lee, 2010· Zullig et al., 2010).

Άξονες που διέπουν την οικοδόμηση θετικού κλίματος στη σχολική μονάδα είναι:

- Κοινωνική δικαιοσύνη στη σχολική κοινότητα.
- Συνεργασία των εκπαιδευτικών, γονέων/κηδεμόνων, μαθητών/τριών και λοιπού προσωπικού.
- Ενεργός εμπλοκή των μαθητών/τριών (παροχή ευκαιριών για έκφραση συναισθημάτων, απόψεων, δημιουργία ομάδων αλληλοϋποστήριξης).
- Ελκυστικό σχολείο - ποιότητα ζωής: η δημιουργία ενός ελκυστικού σχολείου προσανατολισμένου στην ποιότητα της μαθητικής ζωής βασίζεται στην ενδυνάμωση της

κοινότητας και της ατομικής ανάπτυξης, προάγοντας ένα κλίμα ασφάλειας και αμοιβαίας στήριξης (Αντωνίου & Πολυχρόνη, 2006).

iv. Καλές Πρακτικές

Οι καλές πρακτικές αφορούν στην υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, δράσεων, εκδηλώσεων που στοχεύουν σε:

- Ευαισθητοποίηση, εκπαίδευση και ανάπτυξη δεξιοτήτων: Ενίσχυση συναισθηματικής νοημοσύνης, ανάπτυξη δεξιοτήτων επίλυσης διαφορών και συγκρούσεων, υποστήριξη των μαθητών/τριών που εκφοβίζονται και γενικά σε όλους/ες όσους/ες εμπλέκονται σε φαινόμενα Ε.ΒΙ.Ε. κ.λπ.
- Δικτύωση, επικοινωνία και συνεργασία: Επικοινωνία και συνεργασία με άλλα σχολεία, με κοινοτικούς και κοινωνικούς φορείς, καμπάνιες ευαισθητοποίησης, συμμετοχή σε εκδηλώσεις, συνέδρια κ.λπ.
- Αξιολόγηση του σχολικού κλίματος, των δράσεων πρόληψης, παρέμβασης και της πολιτικής του σχολείου.

v. Σχολική διαμεσολάβηση ή διαμεσολάβηση συνομηλίκων

Η σχολική διαμεσολάβηση και η διαμεσολάβηση συνομηλίκων αναφέρονται σε διαδικασίες επίλυσης συγκρούσεων που πραγματοποιούνται σε εκπαιδευτικό περιβάλλον είτε με τη συμμετοχή ενός/μιας εκπαιδευτικού (σχολική διαμεσολάβηση), είτε με τη συμμετοχή συνομηλίκων (διαμεσολάβηση συνομηλίκων) (Αρτινοπούλου, 2010).

• Σχολική Διαμεσολάβηση:

Στη σχολική διαμεσολάβηση, ένας/μια εκπαιδευτικός ή ένας/μια ειδικός διαμεσολαβητής παρεμβαίνει για να βοηθήσει τους/τις μαθητές/τριες στην επίλυση συγκρούσεων. Ο/Η διαμεσολαβητής/βήτρια δεν είναι αρμόδιος να επιβάλει λύσεις, αλλά συνδράμει τα εμπλεκόμενα μέρη να βρουν κοινές λύσεις και να βελτιώσουν τις μεταξύ τους σχέσεις (Αντωνίου & Θεοδωρίτση, 2019).

• Διαμεσολάβηση Συνομηλίκων:

Στη διαμεσολάβηση συνομηλίκων, οι ίδιοι/ες οι μαθητές/τριες συμμετέχουν ως διαμεσολαβητές στην επίλυση των συγκρούσεων μεταξύ των συνομηλίκων τους. Η ιδέα είναι ότι οι μαθητές/τριες μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι συνομηλικοί τους και να προτείνουν κατάλληλες λύσεις.

Και οι δύο προσεγγίσεις έχουν ως στόχο την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων, τη μείωση των συγκρούσεων και την προαγωγή ενός θετικού κλίματος στο σχολικό περιβάλλον. Οι διαδικασίες αυτές ενθαρρύνουν την επικοινωνία, την αμοιβαία κατανόηση και τη συνεργασία μεταξύ των μαθητών/τριών.

2. Μέτρα πρόληψης ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού σε επίπεδο Εκπαιδευτικού

Ο εκφοβισμός μειώνεται στο σχολείο όταν οι εκπαιδευτικοί δεσμεύονται ότι θα ασχοληθούν με την εξάλειψή του (Charach et al., 1995). Τα μέτρα πρόληψης Ε.ΒΙ.Ε. σε επίπεδο εκπαιδευτικού, αναπτύσσονται στους παρακάτω άξονες:

- i. **Μέντορες εκπαιδευτικοί** με κατάρτιση και εμπειρία στη διαχείριση περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε. για την καθοδήγηση/στήριξη των εκπαιδευτικών που δεν έχουν λάβει αντίστοιχη επιμόρφωση.
- ii. **Ανάδειξη κοινωνικών θεμάτων - εφαρμογή βιωματικών δραστηριοτήτων** μέσω διαθεματικότητας στο αντικείμενο διδασκαλίας, στα εργαστήρια δεξιοτήτων ή μέσω στοχευμένων προαιρετικών προγραμμάτων συναφών θεματικών ενοτήτων.
- iii. **Διαχείριση τάξης** βάσει των αρχών της ισότητας, του σεβασμού, της αλληλεγγύης και της αποδοχής στη διαφορετικότητα.
- iv. **Ενθάρρυνση της συνεργατικής μάθησης.**
- v. **Δημιουργία κλίματος επικοινωνίας, εμπιστοσύνης και ασφάλειας με τους μαθητές/τριες.**
- vi. **«Κουτί Επικοινωνίας»:** συνιστά ένα μέσο επικοινωνίας όπου οι μαθητές/τριες μπορούν, ανώνυμα, να αναφέρουν γραπτώς περιστατικά Ε.ΒΙ.Ε., ανεξάρτητα ή παράλληλα με την υποβολή αναφορών στην ειδική πλατφόρμα. Δίνει τη δυνατότητα στους/τις μαθητές/τριες να μοιραστούν τις δυσκολίες, τους προβληματισμούς τους, και τις πιθανές λύσεις στα προβλήματα. Είναι σημαντικό να τοποθετηθεί σε χώρο που διασφαλίζει την ανωνυμία των αναφορών, προκειμένου να ενθαρρυνθούν οι μαθητές/τριες να μιλήσουν χωρίς φόβο εκδίκησης.
- vii. **Ώρα «Κοινωνία της Τάξης»,** στην οποία οι μαθητές/τριες θα εκφράζουν τους προβληματισμούς τους και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν στη σχολική ζωή.
- viii. **Στήριξη ευάλωτων μαθητών/τριών:** Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν κάποια σημάδια στη συμπεριφορά του παιδιού που, πιθανόν, να παραπέμπουν σε Ε.ΒΙ.Ε. Η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των μαθητών/τριών που φαίνονται περισσότερο ευάλωτοι/ες στο να γίνουν στόχοι ή δράστες, είναι σημαντικός παράγοντας πρόληψης της Ε.ΒΙ.Ε. Στους/τις μαθητές/τριες αυτούς/τές θα πρέπει να ανατίθενται ρόλοι και αποστολές, ώστε να ενισχύεται η υπευθυνότητά τους και να βελτιώνεται ο δεσμός τους με τη σχολική κοινότητα. Επίσης, θα πρέπει οι ευάλωτοι/ες μαθητές/τριες να εντάσσονται σε ομάδες με απώτερο σκοπό τη βελτίωση των κοινωνικών τους δεξιοτήτων και σχέσεων (Antonίου et al., 2009).
- ix. **Συχνή επικοινωνία με τους γονείς/κηδεμόνες για την στήριξη ευάλωτων μαθητών/τριών** αλλά και για την ενημέρωση σχετικά με παραβατικές συμπεριφορές.

3. Μέτρα πρόληψης Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού σε επίπεδο μαθητή/μαθήτριας

Στα μέτρα πρόληψης φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε. σε επίπεδο μαθητή/τριας, κρίνεται απαραίτητη η ενεργή συμμετοχή μαθητών/τριών (Antonίου & Karteris, 2017):

- i. **Στα κοινωνικά δρώμενα της σχολικής μονάδας, καθώς και στα μαθητικά συμβούλια, με στόχο τη βελτίωση του σχολικού κλίματος.**

- ii. **Στα προγράμματα και στις εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης** (διαχείρισης συγκρούσεων, διαμεσολάβησης κ.λπ.) που πραγματοποιούνται από το σχολείο ή αρμόδιους φορείς.
- iii. **Στη γνωστοποίηση στους/τις εκπαιδευτικούς** των περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε., στα οποία έχουν παρευρεθεί με οποιαδήποτε ιδιότητα.
- iv. **Στην κατάρτιση του Σχεδίου Δράσης** της σχολικής μονάδας.
- v. **Σε προγράμματα συμβουλευτικής συνομηλίκων** στα οποία εκπαιδεύονται μαθητές/τριες να βοηθούν τους συμμαθητές/τριές τους.
- vi. **Στη στήριξη των συμμαθητών/τριών τους** που έχουν υποστεί Ε.ΒΙ.Ε..
- vii. **Σε δράσεις καλλιέργειας κοινωνικών δεξιοτήτων:** Η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων μπορεί να συμβάλει στην πρόληψη και αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού. Ενδεικτικά κάποιες κρίσιμες δεξιότητες για την πρόληψη της Ε.ΒΙ.Ε. είναι (Βασιλόπουλος & Αραπάκος, 2022):
  - *Δεξιότητα έναρξης και διατήρησης μιας αλληλεπίδρασης:* Ο τρόπος με τον οποίο ένας/μία μαθητής/τρια θα πλησιάσει και θα γνωρίσει ένα καινούριο πρόσωπο καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τη σχέση που θα αναπτύξει μαζί του (Antoniou et al., 2016).
  - *Δεξιότητες καθορισμού και σεβασμού κανόνων:* Οι κανόνες συμβάλλουν στην επίτευξη της συνεργασίας και της συνύπαρξης, στην προσωπική επικοινωνία και την ασφάλεια και δίνουν την αίσθηση της ύπαρξης των ορίων, τα οποία έχουν ιδιαίτερη σημασία για τη ανάπτυξη ενός αισθήματος ασφάλειας.
  - *Δεξιότητες αναγνώρισης και έκφρασης συναισθημάτων.*
  - *Δεξιότητες επικοινωνίας.*
  - *Δεξιότητες αυτοεκτίμησης.*
  - *Δεξιότητες συνεργασίας.*
  - *Δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων και διαχείρισης συγκρούσεων.*
  - *Δεξιότητες υπευθυνότητας.*
  - *Δεξιότητες οριοθέτησης, διεκδίκησης, άρνησης.*

4. Μέτρα πρόληψης Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού σε επίπεδο γονέων/κηδεμόνων

Στα μέτρα πρόληψης φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε. σε επίπεδο γονέων/κηδεμόνων, προτείνεται:

- i. **Τακτική επικοινωνία και συνεργασία σχολείου/οικογένειας** για τον σχεδιασμό δράσεων.
- ii. **Εκπαίδευση – επιμόρφωση** των γονέων/κηδεμόνων στην ευαισθητοποίηση και τη διαχείριση της συμπεριφοράς.
- iii. **Συμβουλευτική** στους γονείς/κηδεμόνες των μαθητών/τριών που διατρέχουν υψηλό κίνδυνο στο να εμπλακούν σε περιστατικά Ε.ΒΙ.Ε.
- iv. **Συμμετοχή εκπροσώπων του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων** σε επιτροπές και σε συνδιοργάνωση εκδηλώσεων-δράσεων του σχολείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Acosta, J., Chinman, M., Ebener, P., Malone, P. S., Phillips, A., & Wilks, A. (2019). Understanding the relationship between perceived school climate and bullying: A mediator analysis. *Journal of School Violence, 18*(2), 200-215.
- Ανδρικοπούλου, Κ., Αντωνοπούλου Στεφανή, Γ., Κασιόφη, Χαραλαμπίδη, Σ., & Ντιντή, Α. (2019). *Η κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον*. Πήλιο: Κοντύλι.
- Αντωνίου, Α.-Σ. (2014). Ψυχική υγεία και υπαρξιακό άγχος παιδιών και εφήβων: Ο ρόλος της πνευματικότητας και της θρησκευτικότητας. Στο Ι. Ε. Θεοδωρόπουλος (Επιμ.), *Όμμασιν ἄλλοις* (σσ. 1-21). Essen: Oldib-Verlag.
- Αντωνίου, Α.-Σ. (2023, Μάρτιος 3). Πρόληψη των φαινομένων βίας και εκφοβισμού στο σχολείο, *Πρώτο Θέμα*. Ανακτήθηκε στο: <https://www.protothema.gr/blogs/alexandros-stamatios-aroniou/article/1347024/prolipsi-ton-fainomenon-vias-kai-ekfovismou-sto-sholeio/>
- Αντωνίου, Α.-Σ. (2024). Φαινόμενα εκφοβισμού και ενδοσχολικής βίας σε εφήβους ΛΟΑΤΚΙ+, *Hub ΕΚΠΑ*. Ανακτήθηκε στο: <https://hub.uoa.gr/bullying-and-intra-school-violence-lgbtq-teenagers-article-antoniou/>
- Antonίου, Α.-Σ., & Cooper, C. L. (Eds.) (2023). *Mental health, well-being and stress of children and adolescents*. Athens: Broken Hill Publisher.
- Αντωνίου, Α.-Σ., & Θεοδωρίτση, Ι.-Ι. (2019). Συμβουλευτική παρέμβαση προς τους εμπλεκόμενους σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Στο Ν. Καβαλά-Μυλωνά, Ο. Καλούρη, Φ. Κατσαμπούρη, Α. Μπότου, Ε. Κατσιγιάννη, Ι. Κοντζίνου, & Ν. Τσέργας (Επιμ.), *Σκέψεις, Απόψεις και Προβληματισμοί σε Θέματα Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού* (σελ. 11-41). Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.
- Antonίου, Α.-Σ., Kaprara, N., & Drosos, N. (2016). The relationship between trait emotional intelligence and vocational interests of Greek 10th and 11th Grade Students. *Psychology, 7*(04), 523-532.
- Antonίου, Α.-Σ., & Karteris, V. (2017). Factors influencing the occurrence of anxiety levels in childhood and coping strategies. *European Journal of Special Education Research, 2*(6), 1-21.
- Antonίου, Α.-Σ., Polychroni, F., & Kotroni, C. (2009). Working with students with special educational needs in Greece: Teachers' stressors and coping strategies. *International Journal of Special Education, 24*(1), 100-111.
- Αντωνίου, Α.-Σ., Παλιβάκου, Ε., & Νιαστή, Κ. (2024). Σχολικός εκφοβισμός σε μαθητές με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Πρόληψη και αντιμετώπιση. Στο Α.-Σ. Αντωνίου (Επιμ.), *Σύγχρονες Προσεγγίσεις στην Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση* (σσ. 89-106). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Αντωνίου, Α.-Σ., & Πολυχρόνη, Φ. (2006). Καταστάσεις στρες σε παιδιά και εφήβους. Στο Μ. Λουμάκου, & Λ. Μπεζέ (Επιμ.), *Το Παιδί και τα Δικαιώματά του* (σσ. 99-144). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Αρμενιάκου, Κ., Χριστογέρου, Κ. & Ανδριώτη, Ε. (2016). *Ανακαλύπτω τον εαυτό μου*. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Αρτινοπούλου, Β., Μπαμπάλης, Θ., Τσώλη, Κ., Νικολόπουλος, Β., (2023) *Σχολικός Εκφοβισμός Θεωρία, Έρευνα και Πρακτικές*. Αθήνα: Εκδόσεις Διάδραση.
- Αρτινοπούλου, Β. (2010). *Η Σχολική Διαμεσολάβηση. Εκπαιδύοντας τους μαθητές στη διαχείριση της βίας και του εκφοβισμού* (Συνεργασία: Χρ. Καλαβρή, Η. Μιχαήλ). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βασιλόπουλος, Σ., & Αραπάκος, Λ. (2022). *Ομάδες Ψυχοεκπαίδευσης: Θεωρία & Πράξη, Κοινωνικές δεξιότητες*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Κοινωνικής Εργασίας. Ανακτήθηκε από: <https://eclass.upatras.gr/modules/document/file.php/PDE1449/%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82%20%CE%B4%CE%B5%CE%BE%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B5%CF%82.pdf>
- Βασιλόπουλος, Σ., Κουτσοπούλου, Ι., & Ρέγκλη, Δ. (2011). *Ψυχοεκπαιδευτικές ομάδες για παιδιά*. Αθήνα: Γρηγόρη.

- Jimerson, S. R., Hart, S. R., & Renshaw, T. L. (2012). Conceptual foundations for understanding youth engaged in antisocial and aggressive behaviors. In S. R. Jimerson, S. R. Hart, & T. L. Renshaw (Eds.), *Handbook of school violence and school safety* (pp. 3-14). London, UK: Routledge.
- Kano, M. (2007). *Experiences with and preparedness for emergencies and disasters among public schools in California*. *NASSP Bulletin*, 91 (3), 201- 208.
- Matsakis, A. (2004). *Post-traumatic stress disorder. A complete treatment guide*. Oakland, California: New Harbinger Pubns Inc
- Νικολόπουλος, Β., (2023). *Πρόληψη ενδοσχολικής βίας και Εκφοβισμού*. Αθήνα: Διαδίκτυο - ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ Πανεπιστήμιο Πατρών - Τμήμα Επιστήμων της Εκπαίδευσης και της Κοινωνικής Εργασίας, Στέφανος Βασιλόπουλος, Λάμπρος Αραπάκος, Ομάδες Ψυχοεκπαίδευσης: Θεωρία & Πράξη, Κοινωνικές δεξιότητες 2022-2023.
- Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο (ΠΑ.ΒΙ.Σ.) (2024). *Πρόληψη και διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού*. Λευκωσία: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. Ανακτήθηκε από: <https://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/ypp11441c>
- Πετρόπουλος, Ν., & Παπαστυλιανού, Α. (2001). *Μορφές βίας και διαμαρτυρίας στο σχολείο (γενεσιουργοί παράγοντες και επιπτώσεις)*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Rigby, K. (2012). *Bullying interventions in schools: Six basic approaches*. Chichester, England: Wiley/Blackwell.
- UN SRSG on Violence against Children (2011). *Tackling violence in schools. Final report of the meeting. High-Level Expert meeting co-organised by the Government of Norway, the Council of Europe and the UN Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children, Oslo, 27-28 June 2011*.
- World Health Organization (WHO) (2019). *School-based Violence Prevention: A Practical Handbook*. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization (WHO) (2020). *Life Skills Education School Handbook: Prevention of Noncommunicable Diseases-Introduction*. Geneva: World Health Organization.